

Orvosnemzedékek

A Schwartzter-családra emlékezve

A főváros első magán-elme-gyógyintézete százharminc esztendeje, 1852-ben nyílt meg a budai Kékgolyó utcában. Ez az intézet nemcsak emberbaráti szellemével mozdította elő a hazai elmeügyet, de teret adott az első magyar pszichiátriai iskola megalakulásának is.

MIELŐTT Schwartzter Ferenc életútját és szakmai tevékenységét végigkísérnénk, néhány szót kell ejtünk családjáról és orvosi pályaválasztásának okairól. A Schwartzter-család a XVIII. század elején települt át Szilésiaból a Dunántúlra, ahol a múlt század elejére elmagyarosodott és Schwartzter Ferenc nemzedéke már igazi magyarként munkálkodott a hazai tudomány felemelésén. Apai nagybátyja, Schwartzter Antal (1780—1834) a váci Siketnémaintézet igazgatójaként elévülhetetlen érdemeket szerzett a fogyatékosok szakpedagógiájának kialakítása területén és ő ösztönözte unokacsejét, hogy az orvosi pályát válassza élethivatásának. Schwartzter Ferenc pécsi előtanulmányok után Bécsben lett orvos. A kötelező stúdiumok mellett Schwartzter Ferenc lelkes hallgatója volt Viszának Mihálynak, sőt a siketek oktatásával foglalkozó szakközlégyumoknak is. E tárgykörből írta orvosdoktori értekezését, amelynek alapján 1844-ben orvosdoktorrá avatták. Végzés után — igaz rövid ideig — a nagy tekintélyű Hebra professzor asszisztense a bécsi Közkórházban, de hamarosan Viszának osztályán másod-
vos.

Elméleti és gyakorlati tapasztalatokkal felvértezve tért vissza Pestre 1848 szeptemberében és jelentésében kész elképzeléseket nyújtott át a magyar miniszteriumnak az országos tébolydával és annak szakmai munkájával kapcsolatban. Már e jelentésében az országos tébolydát Lipótmezőn kívánja feállíttatni vagy átmeneti megoldásként az Óbuda melletti kiscelli invalidus otthont javasolja átalakíttatni.

JAVASLATAI figyelemre méltóak, de az ország súlyos belpolitikai helyzete miatt megvitatására nem kerülhet sor, sőt Schwartzter Ferenc — nevét Feketére változtatva — 1848. október 24-én honvédorvosi szolgálatra jelentkezett. Századosi rangban a Délvidékre vezénylik, innen tábori sebész főorvosként Szegedre és Debrecenbe került, végül — 1849 júliusában — a IV. hadtest rendező főorvosa törzsorvosi rangban.

A világosi fegyverletétel után Vácot keresett menedéket, gyakorló orvosként ellátta a Siketnémaintézet orvosi teendőit is. 1850. március 8-án magánintézet alapításának kérelmével fordul a budai Helytartósághoz, egyben szomorú képet rajzolt a hazai elmeügy elmaradottságáról, a szakképzés hiányáról. Az utóbbi kapcsán előadási lehetőséget kért a pesti egyetem orvosi karán. Ezt az egyetem ugyan megakadályozta, de magán elmeügyintézetét kérelmét 1850. november 13-án engedélyezték. Először magánlakásán ápolt 8—10 beteget, majd e célra kibérelte az ún. nagypréposti épületet. Magánintézetét 1852. január elején Budára helyezte át, ahol célszerű átalakításokkal és újabb épületek emelésével 1857-ben már ötven, 1860-ban pedig száz beteggel foglalkozhatott, 1863-ban pedig intézete felvette a Budai Elme- és Ideggyógyintézet nevet. Hamarosan az ország egyetlen és legjelentősebb ilyen jellegű intézményévé vált, ahol elkülönítve gyógykezelték az eimebetegeket és az idegproblémákkal jelentkezőket. Betegei között számos neves személy szerepelt: itt ápolták élete utolsó éveiben Szemere Bertalant, az 1848—49-es szabadságharc magyar miniszterelnökét, aki elborult elmével került haza az emigrációból,

de itt hunyt el az önkényuralom idején börtönében megőrült Vachot Sándor is.

Schwartzter Ferenc magánintézetében továbbfejlesztett formában alkalmazta európai tanulmányútjainak tapasztalatait, betegeit egyéni gyógykezelésben részesítette, ott-honszerű elhelyezést biztosított számukra. hasznos munkaterápiával foglalta el őket, intézetéből születte a „kinzó és fegyelmező eszközök”, mellőzte a divatos hidegvizes kúrákat, helyette gyógyszereket, nyugtatókat és változatos életrendet alkalmazott. Orvosi tapasztalatait szakközleményekben összegezte, amelyek előbb a Zeitschrift für Natur und Heilkunde in Ungarn című orvosi folyóiratban jelentek meg, majd pedig — a külföldi szakirodalmat is figyelembe véve — A lelki betegségek kör- és gyógytana (Pest, 1858) című könyvében.

FÁRADOZÁSAI NYOMÁN hamarosan jelentős közéleti tevékenységet is kifejtett: 1855-től a Közegészségügyi Bizottság, 1868-tól az Országos Közegészségügyi Tanács tagja és elmeügyi előadója lett, amely tisztségben jelentős szerepet játszott az Országos Elmeügyintézet megalapításában. Buda Város Tanácsa is tagjai sorába emelte, ahol számos városrendezési javaslatlaltal élt. Így például ma is látható a Gellérthegy fásítására tett kezdeményezése. Később saját költségén jelentős alapítványokat tett szegénysorsú gyermekek iskoláztatására és felruházására.

Az 1870-es évek végétől fokozatosan visszavonult, intézetének irányítását hára, Schwartzter Ottóra bízta.

FIA, Babarzi Schwartzter Ottó (1853—1913) apja intézetében ismerkedett meg a pszichiátriával, orvosdoktori oklevelének elnyerése (1877) után ezen intézmény főorvosaként kezdhetette meg orvosi pályafutását. Erdeklődése elsősorban a törvényszéki elmekörtán felé fordult, e tárgykörből írta jelentős munkáit is. Elsősorban a büntető törvényeknek elmeorvosi szempontból való elégtelenségeiért szállt síkra, igyekezett feltérni a büntetést kizáró elmeorvosi tényezőket. Az elmebetegséget agyi, organikus-kémiai elváltozásnak tekintette, ilyen vonatkozású írásai élénk kortársi visszhangot eredményeztek. A külföldi szakirodalom népszerűsítésére előbb lapot alapított (Orvosi Szemle, 1881), majd ennek megszűnése után magyarra fordította Kraft Ebing törvényszéki elmekörtánát. Ilyen irányú munkássága alapján a budapesti tudományegyetem jogi kara magántanárrá nyilvánította, de 1892-ben tagja lett az Országos Közegészségügyi Tanácsnak (később alelnöke is volt), 1890-ben javaslatára hívták életre az Országos Igazságügyi Orvosi Tanácsot, amelynek első alelnöke lett.

Sokoldalú közéleti tevékenysége mellett igazi szívügye a családi tulajdonban levő magánintézet irányítása volt, amelyet a századfordulóra kétszáz ágyasra fejlesztett fel, terveket készített vidéki kolónia megszervezésére is, ami sajnos a helyi értelességen bukott meg. Bár közéleti sikereiben gazdag életutat futott be, 1910-ben bárói rangra emelték, az első világháborút megelőző években fokozatosan visszavonult, amit súlyosbodó betegsége is indokolt. 1913. október 21-én hunyt el. Babarzi Schwartzter Ottóban a magyar orvostörténelem a törvényszéki elmekörtán megalapozóját és az elmebetegügyi törvényhozás megszervezőjét tiszteli, akinek hivatástudata és emberszeretete az utókor elismerését is kivívta magának.

Dr. Kapronczay Károly